

УДК 82-194:070:316.423.6:316.346.2-055.2(477.83/.86)І.Франко

ІВАН ФРАНКО І ЖІНОЧА ПРЕСА

Марія Павлюх

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів 79000, Україна*

У статті йдеться про Франкову оцінку жіночої преси (проаналізовано чотири статті). Зосереджено особливу увагу на розвідці про Наталю Кобринську.

Ключові слова: жіноче питання, жіноча преса, літературні альманахи.

У XIX ст. у Галичині стає модним так зване “жіноче питання”. Галицька громадськість починає обговорювати жіноче питання поряд з іншими соціальними актуальними на цей час проблемами. Ідеї емансипації, котрі поширювалися в Європі, стали актуальними для галицької жінки. Галичанка не відчувала себе достатньо вільною, бо не могла отримати освіти і стати економічно незалежною від чоловіка. Інколи її становище було жалюгідним.

Першою жінкою, котра у Галичині почала займатися жіночим питанням була відома громадська діячка Наталя Кобринська. Вона заснувала у Станіславі 1894 р. жіночу організацію, де розвінчувала ідеї жіночої освіти. Н. Кобринська власним коштом видала літературний альманах “Перший вінок” і альманахи “Нашої долі”, в котрих були надруковані літературні і публіцистичні твори відомих жінок її сучасності.

Не залишався осторонь “жіночого питання” Іван Франко, котрий назвав “доказом росту національної сили голову цілої групи жінок” [1, с. 107].

Про І. Франка і його ставлення до жіночого руху в Галичині написано не багато статей, наукових праць. Серед них такі: М. Возняка “Як дійшло до першого жіночого альманаху”, І. Бойка “З історії літературних альманахів і збірників на Україні”, С. Русової “Наші визначні жінки”, О. Дея “Українська революційно-демократична журналістика”. Власне свою позицію відносно жіночого руху І. Франко висловив у своїх статтях: “Українська альманахова література”, “Альманах чи газета?”, “З останніх десятиліть XIX віку”, “Нарис українсько-руської літератури до 1890 року”.

У першій статті автор розглядає українську пресу ще не відділяючи її від української літератури. І. Франко дещо пояснює поживлення альманахової літератури в Галичині австрійським законом про пресу, згідно з яким кожне періодичне видання після виходу в світ підлягало подвійній цензурі: поліції та прокуратурі, а книга неперіодична, понад п'ять сторінок, цензурі не підлягала. “Дуже втішне явище є зростання свідомості наших жінок, які тепер приступили до видання “Жіночого альманаху”, який можна сподіватися, буде редагуватися в дусі тих ідей, що проголошені в моїй промові” [4, с. 106].

У другій статті І. Франко продовжує дискусію про жіночі видання. Прискіпливою і дієвою була його увага до жіночого питання та жіночого видання. Як досвідчений журналіст, він прагнув висловити власні погляди, поради, навести вагомні аргументи на захист повновартісного жіночого часопису. Адже, на його думку, жіноча газета, навіть виходячи місячно, принесе більше практичної користі, аніж не періодичний товстий збірник.

У третій статті автор робить огляд літератури останніх десятиліть ХІХ ст. Згадує творчість Марка Вовчка та її безсмертні “Народні оповідання”, Ганну Барвінок, Ольгу Драгоманову-Косач, Людмилу Василевську, яка мала псевдонім Дніпрова Чайка.

У своєму листуванні Франко писав Павликові: “Чи ви певні, що жіноче питання має у нас такий гострий характер, що заступає собою прочі питання, економічні і культурні? Чи ви переконані, що тими статтями, які в нашій торішній видавництві порушують жіночі питання ми здобули симпатію у наших людей? Я думаю, що ні... я торік пристав на погляди, висказані в нашій видавництві й тепер ще не маю причини відступати від самих крайніх виводів, – тільки мені здається, що сама практика наказує: 1) не виставляти сього часткового питання понад прочі; 2) в даній хвилі як може менше рушати жіноче питання на якийсь час, поки не уляжеться неохота до нього, яку збудили в многих людях наші торішні відозви о тій справі. Вірте мені, що з жінок, особливо молодших, ви швидше поробите соціалісток при помочі фізіології та економічної теорії, чим при помочі хоть би як досадно образів побуту з жіночого питання” [2, с. 317].

Це листування І. Франка з М. Павликом свідчить про те, що І. Франко неоднозначно ставився до жіночого питання. Він часто не виокремлював жіночого руху від політики, наприклад народовців чи соціалістів. Причиною такого двозначного ставлення можливо є невизначеність жіночого руху – від ідей рівноправності до ідей радикальних.

Наприклад, Кобринська заперечувала позицію Франка щодо жіночого питання: “Питання жіноче, котре після мого переконання повинно бути уважне за найважливіше питання соціальне, бо поставлене на послідне місце. У нас в Галичині не можна про це голосно говорити”, – писала авторка. А далі натрапляємо на інформацію про Франка:

“Франко, котрий працював тоді в “Зорі” зустрів Кобринську в Коломиї, а потім вона передала: “удалося б зав’язати жіноче товариство для літературних цілей”. І вона приступила до видання літературно-наукового вісника і організувала жіноче товариство.

Статут нового товариства надрукувало “Діло” в ч. 134 в передовиці “Перед збором руського жіночого товариства в Станіславі”. Передовиця відносила відрядне місце, що серед спільноти взяли жінки до тяжкої праці.

Перші збори відбулися у кімнатах місцевої української читальні, а ціль і завдання з’ясувала вимовлена гарячими словами передсідниця пані Н. Кобринська... Промову Кобринської надрукували в газеті “Діло” в фейлетоні “Відчит пані Н. Кобринської” [3].

Зате Іван Франко попри свою двозначну оцінку жіночого руху захоплювався ідеєю створення жіночого альманаху. Він вітав літературні спроби галицьких жінок.

Н. Кобринська почала листуватися з І. Франком, який теж цікавився жіночим рухом. І. Франко тоді працював у “Зорі Галицькій”. Власне як журналіст цієї газети він вперше зустрівся з Н. Кобринською в Коломиї, де вона висловила перед ним ідею “заразити” жіноче товариство літературними цілями, метою якого було б приступити до видавництва літературно-наукового часопису з обширним трактуванням жіночого питання. Гадка Кобринської сподобалася Я. Окуневському, який про це писав у листі до О. Кониського. Кониський для майбутнього видання зібрав трохи грошей. Він порадив “Товариству” вибрати за головний орган “Зорю”, бо там тоді працював Франко.

У другій половині 1885 року письменник мав на меті розпочати видання під назвою “Братство”, Н. Кобринська допомагала йому. Щоправда, із цього задуму нічого не вийшло. Згодом Н. Кобринська до редакції “Діла” (редактором тоді був Белей) подала проект свого майбутнього часопису, якому не судилося побачити світ, з основними частинами: 1) белетристика; 2) частина наукова про розвій жіночого питання; 3) звістки про наші жіночі товариства, їх працю.

Та вона мала конфлікт з “Товариством руских женщин”, причиною якого став один епізод. Тодішній галицький єпископ Іполит Пележ трохи боявся “Товариства”. Тому на одному засіданні жінки вирішили здобути ласку владики та заперечити поголоски про радикалізм у товаристві і неприхильність до уніатської церкви. Було ухвалено закупити із членських внесків срібну тачу і подарувати єпископові. Пані Кобринська залишила “Товариство”, бо розходилася з його членами у цьому питанні. Альманах вона вирішила видавати власним коштом.

Я. Окуневський повідомив І. Франка про конфлікт між Н. Кобринською і “Товариством” у листі до М. Драгоманова. Н. Кобринська залучила до своєї роботи спільну помічницю в особі відомої української поетеси Олени Пчілки і “оце заходом, а також коштом оцих двох жінок пощастило видавати першу цього роду в українській літературі книжку, що є явищем надзвичайно важливим і симпатичним” [4, с. 107].

“Пане Цеглинський, – з обуренням писав І. Франко, – що віддавав другорядне місце жінці і народові, крім Барвінського, який не вирішував ці питання, щонайбільше вкладав в уста жінки кілька патріотичних фраз. Тому й не дивно, що український жіночий рух був змушений вийти з “народовства” і шукати собі власної дороги, тим більше, що і в цьому альманасі, так само, як і в стрийському, ми зустрічаємо певну кількість праць, відкинутих редактором – “народовцем” як “тривіальні”, або більша частина їх, безперечно, зазнала б тієї самої долі, коли б їхні авторки наважилися видрукувати свої твори в “Волі” чи фейлетони в газеті “Діло” [4, с. 106]. І. Франко називав альманах “невеликою книгою, яка має близько 30 друкованих аркушів” [4, с. 106]. У ній взяло участь 12 авторок-українок з України та Галичини, що написали понад 45 праць більших або менших.

Далі у своїй статті автор називає появу жіночого альманаху “втішним явищем”, розповідає коротку історію жіночого руху, про працю Кобринської у створенні жіночого товариства, в якій його висловлювання досить позитивні:

“незабаром з’являється “Жіночий альманах”, виданий коштом Наталі Кобринської та Олени Пчілки...” [4, с. 99].

Франко мріяв і сподівався, що зростання свідомості жінок і жіночий альманах буде редагуватися в душі не стільки патріотичному, скільки політичному. Франко намагався оцінити жіночий рух як політик, а не лише як письменник: “Дуже втішне явище є зростання свідомості наших жінок, які тепер приступили до видання “Жіночого альманаху”, який можна сподіватися, буде редагуватися в душі тих ідей, що проголошені у моїй промові” [4, с. 103].

Автор статті намагається ознайомити свого читача з історією жіночого руху, подаючи у своїй статті коротку історію: “Кілька років тому в Станіславі з ініціативи і під керівництвом Наталі Кобринської було засновано “Товариство руських Женщин”. Метою того товариства мала бути пропаганда жіночого питання з допомогою літератури, тобто, з одного боку, висвітлення української громадськості шляхом лекцій та відповідальних видань українською мовою сучасного становища і боротьби жіноцтва, з другого ж – піднесення свідомості українок у цьому напрямі і пробудження серед них руху, аналогічного рухові жінок в інших освічених країнах.

Доки головою була Н. Кобринська їй вдавалося вести товариство, вирішено видавати альманах, крім того Кобринська написала новелу “Задля кусника хліба”... Жіноче товариство вирішило здобути ласку владики та заперечити погослови, що вбачали в цьому товаристві радикальне, не прихильне до уніатської церкви. Тому ухвалено закупити з членських внесків срібну тацю і подарувати єпископові. Пані Кобринська вийшла з товариства і вирішила видати альманах власним коштом. Кобринська залучила сильну помічницю в особі відомої української письменниці Олени Пчілки і оце заходом, а також коштом обох цих жінок пощастило видати першу цього роду в Україні літературну книжку, що є явищем надзвичайно симпатичним і важливим” [4, с. 107], – знову повторюється Франко.

Франко, з одного боку, не поділяє певних положень жіночого руху, проте з іншого – щиро захищає жінок від поверховості народовців, бо жіночий рух мав усі шанси підпасти під вплив народовства. Багато жіночих праць були відкинені народовцями. Зважаючи на те, що на початку жінки друкувалися на сторінках народовських видань, тому інколи сприймалися частиною народовського руху.

В часописі “Зоря” за 1887 р. з’являється негативна рецензія на “Перший вінок”, коли Франко там працював: Кобринська захищає свій збірник від надто суворої критики.

Вона вважає: “Історичну вартість жіночого альманаха (“Перший вінок”) складають, по моїй думці, не поодинокі його праці, але той факт, виявлений цілком його складом, що жіноцтво наше на цілім просторі широкої Русі-України почувалося за свої існування народного, що інтелігентна жінка наша почувалася рівночасно і чоловіком, упімнулася о свої права національні і громадські – факт радісний з погляду суспільного і історичного. Піднять себе, свої народні й громадські права і обов’язки – це ж заслуга й обов’язок усякої розумної людини” [5, с. 10].

Цікаво, що галицькі поступовці прислухались до “жіночого голосу”. З одного боку підтримували жіночі видання, вітали творчих письменниць (І. Франко, О. Маковей, М. Павлик), з іншого боку – не могли позбутися “розгубленості і

страху чоловіків перед фемінізмом узагалі” та його творчими правами. І. Франко вилучав із оповідань буковинської письменниці ідеї феміністичної свободи вибору, С. Єфремов та І. Нечуй-Левицький ототожнювали красу кохання з “еротоманією” та “порнографією”.

Отож, інтерес до жіночого питання зростав. Точилися жвавi дискусії. Коли Н. Кобринська написала Франкові, що вирішила видати альманах власним коштом, оскільки посварилася з “Товариством”, І. Франко запропонував дискусійну статтю “Альманах чи газета?” Він, як досвідчений журналіст, не бачив у виданні альманаху якоїсь свіжості чи поживлення. Адже, на його думку, жіноча газета, навіть виходячи місячно, обсягом в один аркуш принесе більше практичної користі, ніж неперіодичний товстий збірник, перевантажений теоретичним і белетристичним матеріалом.

“Перевага часопису полягала і в публіцистиці постійно свіжих статей про поточні справи, хроніки жіночого руху на батьківщині та в Європі, дописів з провінції, обговоренні нових видань – все це сприятиме духовному розвою читачок, згуртуванню їх навколо спільної роботи, підтриманню почуття товариськості” [6, с. 197], – писав І. Франко.

До того ж дописувачами можуть бути не тільки інтелігентні жінки, а й письменні селянки, які найкраще можуть описати своє злиденне становище, І. Франко не залишався осторонь важливого питання “чоловічого” у жіночому виданні. Він вважав таку допомогу необхідною з огляду на газетну техніку: “Справа жіноча стратила б, а виграла би навіть, коли би явно запрошено мужчин до співробітництва і поміщено навіть голоси скептиків або ворогів жіночого поступу до дискусії” [6, с. 197].

Отже, проаналізувавши чотири статті І. Франка, його листування зробимо висновок, що автор не однозначно ставився до жіночого видання. З одного боку, він критикував жіноцтво за поступливість, з іншого, не розумів його засад і головних ідей. Він безперечно вітав літературні альманахи Н. Кобринської, намагався сприяти виданню, проте не вважав “жіноче питання” надто важливим, аніж інші соціальні питання. Позицію І. Франка можна зрозуміти, адже жіночий рух тільки почав формуватися і не мав ще стійких засад. Це було ще новим явищем, незрозумілим для галицької громадськості. Проте Іван Франко не залишався осторонь і дав йому свою оцінку.

1. Франко І. З останніх десятиліть ХІХ віку // Збір. творів: У 50 т. К., 1984. Т. 41.
2. Дей О. Українська революційно-демократична журналістика: Проблема виникнення і становлення. К., 1959. 492 с.
3. Возняк М. Як дійшло до першого жіночого альманаху. Львів, 1908. 88 с.
4. Франко І. Українська альманахова література // Збір. творів: У 50 т. К., 1984. Т. 27. С. 95–108.
5. Русова С. Наші визначні жінки: Літературні характеристики і силуети. Вінніпег, 1934. 92 с.
6. Франко І. Альманах чи газета // Збір. творів: У 50 т. К., 1984. Т. 28.
7. Франко І. Нарис українсько-руської літератури до 1890 року. Львів, 1980. Т. 1.

IVAN FRANKO AND WOMAN'S MOVEMENT**Mariya Pavlyukh***Ivan Franko National University of Lviv Philology Department
Universytetska st., 1, Lviv 79000, Ukraine*

This article is about woman's press. Ivan Franko wrote four articles about it. Ivan Franko wrote about Natalia Kobrynska.

Key words: woman's question, woman's press, almanach's literature.

ИВАН ФРАНКО И ФЕМИНИСТИЧЕСКАЯ ПРЕССА ГАЛИЦИИ**Мария Павлюх***Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов 79000, Украина*

В статье идет речь о феминистической прессе, о которой Иван Франко написал четыре статьи, в частности статью о Наталье Кобринской.

Ключевые слова: феминистический вопрос, феминистическая пресса, литературные альманахи.

Стаття надійшла до редколегії 08.05.2009

Прийнята до друку 20.10.2009